

میراث پهلوانی

ابراهیم مختاری

سازمان میراث فرهنگی و گردشگری

ویژگی‌های پهلوانی یکی از شاخص‌ترین تجلی‌های میراث معنوی فرهنگ ایرانی است که در وجود گروه‌هایی که در دوره‌های مختلف تاریخی به نام‌های عیاران، فتیان، کلوها، شاطران و مانند این‌ها نامیده شده‌اند، تجلی یافته است. این سنت پهلوانی، در همه‌ی ادوار ریشه در فرهنگ اهل حرفه و افزارمندان دارد و ناگزیر از جامعه‌های شهری برمی‌خیزد.

سنت‌های پهلوانی نیز همچون هر پدیده اجتماعی دیگر خوبی‌ها و بدی‌هایی با خود دارد. نیک و بد اهل سنت پهلوانی در پژوهش حاضر ارائه شده است. اما سنت پهلوانی امروزه تا چه گویا و زنده است.

سنت پهلوانی همواره یک شکل داشته و یک محتوا و اگر به داستان پوریای ولی استناد کنیم از هفت قرن پیش مجموعه‌ی کشتی و ورزش‌هایی که امروزه معروف به ورزش زورخانه‌ای و آموزه‌های پوریای ولی است، همگی یک مجموعه را می‌ساخت. پس از پوریای ولی، این مجموعه در طی زمان تداوم یافته و به صورت یک سنت پهلوانی درآمد. کشتی و مراسم ورزش با ابزار زورخانه‌ای شکل این سنت بود و محتوای آن به اقتضای زمانه گاه تلخ بود، گاه شیرین.

در احیا و باززایی سنت پهلوانی، موضوع اصلی بازگشت به شکل گذشته است. شکلی که در آن کشتی، مراسم ورزشی، زورخانه و محلات شهری مجموعه اندامواری بوده‌اند.

سنت پهلوانی با تغییر ساختار اجتماعی و با پیدایش کشتی قهرمانی از رونق افتاد. اما از درون به بن‌بست نرسید، عاملی از بیرون کشتی و زورخانه را از هم جدا کرد و در حیات طبیعی آن دست برد. عناصر زنده‌ای در این سنت هست که هنوز جان دارد، و گرنه چرا نقالی در طلایه‌ی عصر جدید، یک باره طومار وجودش درهم پیچید و دیگر اثری از آن به جا نماند. اگر بخواهیم سنت پهلوانی را احیا کنیم، باید عاملی را که به جدایی کشتی از زورخانه اصرار دارد، رفع کرد. کشتی پهلوانی همواره به زورخانه و مردم محله وابسته بوده است و چاره‌ای جز بازگشت به زورخانه و محلات شهری ندارد. وجود این سنت - حتی در شکل - امکانی است برای زندگی اجتماعی، تبادل افکار و تعادل رفتار. این سنت، سنت پویایی است که توانسته در طی قرن‌ها پیش رفته و خود را به امروز رساند.

کتاب به شیوه‌ای تازه، این میراث معنوی فرهنگ ایرانی را در ۹ فصل ارائه کرده است: نگاهی به تحول تاریخی سنت پهلوانی، پهلوانان آرمانی و سنتی، چند تن از پهلوانان و پیش‌کسوتان، آداب زورخانه، مرشدی، چند تن از مرشدان، زورخانه‌داری، چند تن از زورخانه‌داران، چند تن از اسباب‌سازان. در واقع بخش اول پژوهش به تحلیل‌های نویسنده اختصاص یافته است. بخشی از این تحلیل به محتوای پهلوانی می‌پردازد که تبلور آن را در رستم دستان، پوریای ولی، و غلامرضا تختی می‌توان دید. در قسمت دیگر به علل از هم گسیختگی شکل سنت پهلوانی در سده‌ی اخیر پرداخته شده و تأثیر آن بر پهلوانی، مرشدی و نظام زورخانه‌داری بررسی می‌شود. بنابراین در بخش تحلیل که یکی به شکل و دیگری به محتوای سنت می‌پردازد، یکدیگر را کامل می‌کنند، همان‌طور که در سنت پهلوانی شکل و محتوا یکدیگر را کامل می‌کردند.

بخش‌های دوم و سوم و چهارم شرح حال پهلوانان و مرشدان و زورخانه‌داران زنده یاد در گذشته است به زبان خودشان. به گفته‌ی نویسنده نگارش کتاب در سه مرحله به انجام رسیده است:

- در مرحله‌ی نخست به صورتی آزاد با تماشای زورخانه‌ها و شناسایی پهلوان‌ها آغاز شد و با شنیدن صحبت پیش‌کسوتان و گفت و گو با افراد مطلع و مطالعه‌ی کتاب‌های نزدیک به موضوع ادامه یافت و منجر به طرح گمانه‌ای شد که سه بخش اصلی داشت:
- ریشه‌یابی زوال سنت پهلوانی، با این چشم‌انداز که بتوان آن را دست کم در شکل احیا کرد.
- شرح سنت پهلوانی با استفاده از اطلاعات آخرین بازماندگان سنت پهلوانی.
- توضیح مفهوم پهلوانی و تحول تاریخی آن از طریق رستم دستان، پوریای ولی و غلامرضا تختی به عنوان سرنمون پهلوانان دوره‌های حماسی - تاریخی معاصر

- مرحله‌ی دوم کوشش برای اثبات (یا رد) گمانه مرحله‌ی اول بود.

- مرحله‌ی سوم نیز با فکر جداسازی حرف پیش‌کسوتان از حرف‌های مؤلف آغاز شد. در واقع استفاده از زبان پیش‌کسوتان توانسته برای نخستین بار خواننده را بی‌میانجی با گوینده و دنیای او روبه‌رو کند.